

Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 13441
ЗВО «Відкритий міжнародний
університет
розвитку людини «Україна»
доктору юридичних наук, доценту
кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних
відносин
ЗВО «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини
«Україна»
Георгію ПОПОВУ

ВІДГУК

офіційного опонента
старшого викладача кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права
Національного технічного університету України «Київського політехнічного
інституту імені Ігоря Сікорського»,
кандидата юридичних наук
РУДНИК Людмили Іванівни
на дисертацію **САДКОВСЬКОГО Сергія Петровича**
на тему: **«Особливості цивільно-правової відповідальності у сфері
інформаційних технологій»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Характеризуючи
нинішній період розвитку суспільства, варто акцентувати увагу на масовому
поширенні цифрових технологій, також має місце трансформація економічних
процесів, розвиток електронної комерції, активне використання технологій
штучного інтелекту, хмарних сервісів, цифрових фінансових інструментів та інших
інноваційних рішень. Враховуючи це, інформаційні технології стали невід'ємним
елементом функціонування держави (яка вже отримала назву е-держави), бізнесу та

громадянського суспільства, що обумовлює формування нових видів правовідносин, виокремлення їх суб'єктів та, відповідно, появу нових об'єктів цивільних прав.

Тому особливої актуальності набувають аспекти нормативно-правового регулювання цивільно-правової відповідальності за порушення прав та законних інтересів учасників цифрових правовідносин. Використання цифрового контенту, віртуальних активів, автоматизованих систем управління, цифрових платформ та систем штучного інтелекту, електронний документообіг сприяє виникненню значної кількості колізій, для вирішення яких вже недостатньо існуючої нормативно-правової бази.

Особливої уваги потребує проблема визначення правової природи цифрових об'єктів (інформаційних технологій, в цілому), встановлення підстав і меж цивільно-правової відповідальності за порушення цифрових прав, визначення особливостей суб'єктного складу цифрових правовідносин та розроблення ефективних механізмів захисту прав учасників інформаційних (цифрових) правовідносин.

Актуальність обраної теми дослідження також підсилюється зважаючи на євроінтеграційний курс України, відповідно виникаючою потребою адаптації національного законодавства до правових стандартів Європейського Союзу, впровадженням положень європейського цифрового законодавства в наше національне, а також розвитком цифрової економіки.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених окремим аспектам правового регулювання інформаційних відносин (на яких базується дисертаційне дослідження), комплексні дослідження цивільно-правової відповідальності саме у сфері інформаційних технологій залишаються недостатньо розробленими. Тому обрана Садковським С.П. тема є актуальною, своєчасною та має важливе значення як для розвитку цивільно-правової науки, так і для вдосконалення законодавства України.

Аналіз структури та змісту дисертаційного дослідження. Структура дисертаційної роботи Садковського Сергія Петровича є логічною та повністю відповідає сформованим меті й завданням. Робота складається зі вступу, трьох

розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел (260 найменувань) та додатків.

У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження ролі інформаційних технологій у цивільному праві. Автором досліджено поняття та класифікацію інформаційних технологій, проаналізовано принципи права у сфері інформаційних технологій та особливості нормативно-правового регулювання відповідних відносин.

Другий розділ присвячено безпосередньому дослідженню цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, де автором розкрито особливості механізму правового регулювання відповідальності, охарактеризовано цивільно-правову відповідальність за незаконні дії у сфері інформаційних технологій та досліджено правову природу цифрового контенту й віртуальних активів.

У третьому розділі досліджено напрями удосконалення законодавчого регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, проаналізовано зарубіжний досвід законодавчого регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій та запропоновано кроки щодо модернізації нормативно-правового забезпечення інституту цивільно-правової відповідальності в галузі інформаційних технологій, а саме – основні напрями, механізми та пропозиції.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею її структурні елементи перебувають у тісному логічному взаємозв'язку, і це свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям прав

Наукова новизна та теоретична значущість дисертації. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації обумовлюється тим, що дисертація Садковського С. П. є одним з перших в Україні комплексних наукових досліджень особливостей цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій. Результати наукового дослідження, що виносяться на захист, здобуті автором із застосуванням належно обраного наукового інструментарію. Зміст дисертації та її основних положень показує, що робота

виконана за обраною методологією із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Теоретичні положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації мають наукову новизну та практичну значимість. Наукові результати, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки ґрунтуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Особливу науково-практичну цінність становить розроблена автором цілісна модель цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, яка враховує специфіку цифрового середовища, особливості цифрових об'єктів та цифрових прав. Запропонована модель поєднує механізми правового регулювання цифрових ризиків із гарантіями захисту прав учасників цифрових правовідносин, включає інструменти контролю за безпечністю ІТ-продуктів, механізми колективного захисту прав користувачів та правила застосування систем штучного інтелекту.

Вагомим науковим результатом є обґрунтування необхідності розроблення та прийняття спеціального нормативно-правового акта – Закону України «Про цивільно-правові відносини у сфері інформаційних технологій», на основі його норм вбачається можливим врегулювання відносин щодо використання цифрового контенту, віртуальних активів, електронних договорів, цифрових прав та цивільно-правової відповідальності за їх порушення. Розроблені пропозиції спрямовані на систематизацію національного законодавства та його гармонізацію з міжнародними стандартами.

Наукова новизна отриманих результатів також полягає в удосконаленні класифікації правопорушень у сфері інформаційних технологій шляхом їх систематизації за характером правовідносин, способом вчинення та об'єктом посягання. Запропонований підхід дозволяє більш ефективно визначати підстави та межі цивільно-правової відповідальності за порушення цифрових прав, а також враховувати особливості функціонування цифрового середовища.

Важливим результатом дослідження є також уточнення правової природи цифрового контенту та віртуальних активів як самостійних об'єктів цивільних прав.

Автором доведено необхідність нормативного закріплення їх правового статусу та створення спеціальних механізмів захисту прав учасників правовідносин, пов'язаних із використанням таких об'єктів.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо механізму правового регулювання цивільно-правової відповідальності, який визначено як складну багаторівневу систему правових засобів, спрямованих на забезпечення балансу інтересів учасників цифрових правовідносин, відновлення порушених прав та компенсацію завданої шкоди в цифровому середовищі.

Подальшого розвитку також набули наукові підходи до визначення змісту цифрових прав та правового статусу суб'єктів цифрових правовідносин. У роботі розширено розуміння цифрових прав, до яких віднесено право доступу до мережі Інтернет, право на приватність і захист персональних даних, свободу вираження поглядів у цифровому просторі та право на безпеку в онлайн-середовищі. Також обґрунтовано необхідність врахування новітніх суб'єктів цифрових правовідносин, зокрема систем штучного інтелекту та інших цифрових утворень.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у розвитку сучасної доктрини цивільного права шляхом формування комплексного наукового підходу до дослідження цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, поглибленні наукових уявлень про правову природу цифрових об'єктів і цифрових прав, а також обґрунтуванні концепції завершення формування ІТ-права як самостійної комплексної галузі права, що забезпечує належне регулювання цивільних відносин в умовах цифрової трансформації суспільства.

У межах проведеного дослідження сформульовано такі положення наукової новизни:

вперше:

– розроблено та запропоновано системну модель цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, яка включає в себе механізми цивільно-правової відповідальності, інтегрує нормативні, інституційні та функціональні елементи у межах конституювання ІТ-права як самостійної галузі. Модель демонструє логічно завершену, багаторівневу систему цивільно-правової

відповідальності у сфері ІТ, у якій поєднуються підстави відповідальності (правопорушення), об'єкти правового впливу (цифрові явища), нормативні та інституційні механізми регулювання, стратегічна мета (захист прав і формування ІТ-права);

– сформульовано пропозиції щодо систематизації правового регулювання, уточнення ключових понять та визначення механізмів цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, що дозволить розробити та представити на розгляд законодавчих органів Закон України «Про цивільно-правові відносини у сфері інформаційних технологій» для забезпечення логічної інтеграції сучасних ІТ-відносин у національну правову систему.

удосконалено:

– поняття «інформаційні технології», під якими розуміється процес, зумовлений регламентованими правилами здійснення операцій з інформацією та обумовлений багатьма чинниками. Інформаційні технології задовольняють вимоги системи до якої вони впроваджуються, зокрема, правової;

– класифікацію правопорушень у сфері ІТ та виокремлено групи таких правопорушень: за характером правовідносин, за способом їх вчинення, за видом. Встановлено, що правопорушення в ІТ-сфері охоплюють усі протиправні діяння, які вчиняють певні суб'єкти правовідносин, наслідком яких є завдання шкоди майнового або морального характеру, предметом яких є цифрові об'єкти та які тягнуть за собою настання цивільно-правової відповідальності в результаті порушення так званих «цифрових» прав. Узагальнено класифікацію цивільно-правової відповідальності у сфері ІТ: за об'єктами цивільних правовідносин; за суб'єктами цивільних правовідносин; за видом цивільних правовідносин (майнові, немайнові; договірні, недоговірні); за правами (digital rights), які порушено тощо;

набули подальшого розвитку:

– періодизація розвитку інформаційних технологій, що включає в себе чотири етапи: машинних ресурсів, програмування, нових та високих інформаційних технологій, кожен з яких відіграє стратегічно важливу роль для різних сфер суспільства, зокрема, для цивільного права. Здійснено класифікацію інформаційних

технологій за різними ознаками: за способом реалізації в АІС, ступенем охоплення завдань управління, класами технологічних операцій, типом користувальницького інтерфейсу, способом побудови комп'ютерної мережі, мірою централізації технологічного процесу, предметною областю, що дозволяє систематизувати цивільно-правову відповідальності у сфері інформаційних технологій;

– принципи застосування інформаційних технологій в контексті правової сфери, спрямовані на ефективне, безпечне та раціональне впровадження технологій для підтримки юридичних процесів і послуг. Автором складено перелік правових принципів, притаманних різним сферам правовідносин, виділено загальні принципи правового регулювання сфери ІТ, до яких віднесено принципи справедливості та гуманізму, юридичної рівності та демократизму, свободи та законності та спеціальні принципи, які впливають з особливостей ІТ та їх значення для правової сфери суспільства;

– аналіз чинного нормативно-правового забезпечення сфери інформаційних технологій та визначено, що предмети інформаційного права та ІТ-права не є ідентичними, а тому ототожнювати ІТ-право з інформаційним правом немає підстав. Сферою правого регулювання інформаційного права виступають правовідносини, об'єктом яких є інформація в будь-якому вигляді (усна, письмова тощо), а сферою ІТ-права є правовідносини, що забезпечують функціонування та використання ІТ. Запропоновано завершити конституювання окремої галузі права – ІТ-право;

– механізм правового регулювання цивільно-правової відповідальності, який являє собою організаційно-правовий механізм та включає підстави настання юридичної відповідальності, суб'єкти, наслідки, процедуру притягнення та процедуру виконання;

– розуміння правової природи та сутності понять «віртуальні активи» та «цифровий контент»; аналіз цих понять показав, що вони позначають явища, відносно нові у цивільному праві, які мають нематеріальну природу, можуть існувати одночасно в кількох копіях і бути розповсюдженими в різних юрисдикціях, а тому вимагають спеціального правового регулювання.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальшої теоретичної розробки проблематики цивільно-правової відповідальності в умовах цифрової трансформації, удосконалення концептуальних підходів до регулювання відносин у сфері інформаційних технологій та забезпечення прав суб'єктів цифрових правовідносин; у правотворчій діяльності – для використання запропонованих рекомендацій щодо підвищення ефективності нормативно-правового забезпечення відповідальності за правопорушення у сфері інформаційних технологій, зокрема шляхом розробки нових та внесення змін до чинних законодавчих і підзаконних актів, спрямованих на захист прав користувачів цифрових послуг та забезпечення належного функціонування ІТ-ринку; у правозастосовній практиці – для удосконалення підходів до кваліфікації цивільних правопорушень у цифровому середовищі, визначення розміру відшкодування збитків, немайнової шкоди та інших способів захисту порушених прав; у навчальному процесі – для використання під час підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання базових та спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу, таких як: «Цивільне право України», «Право інтелектуальної власності», «Інформаційне право», «Цифрові технології в галузі», а також спецкурсів, присвячених правовому регулюванню цифрових технологій.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових публікаціях. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 10 наукових працях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 5 тез наукових доповідей.

Наукові публікації здобувача за темою дисертації охоплюють ключові положення роботи, виконані з дотриманням положень академічної доброчесності та відповідають вимогам до публікацій відповідного рівня. Таким чином, наукові результати описані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами вивчення дисертаційної роботи Садковського Сергія Петровича можна дійти висновку, що дослідження виконано самостійно та на високому рівні. У дисертації належним чином оформлено посилання на відповідні джерела, використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Дисертаційна робота є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження.

Водночас, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження та побажання:

підрозділі 1.2 автором запропоновано систему загальних, спеціальних та специфічних принципів правового регулювання інформаційних технологій. Водночас окремі з визначених принципів потребують більш чіткого розмежування та обґрунтування їх самостійного значення, оскільки деякі з них за своїм змістом частково дублюють загальноправові засади цивільного права. Додаткова конкретизація запропонованої класифікації сприяла б підвищенню її теоретичної завершеності.

втор визначає цифрові утворення (штучний інтелект, цифрові двійники) та роботизовані системи як особливих учасників правовідносин. Разом із тим запропоновані положення мають дискусійний характер, оскільки сучасна правова доктрина та законодавство України поки що не визнають такі технологічні системи самостійними суб'єктами права. У зв'язку з цим потребують подальшого теоретичного обґрунтування критерії їх правосуб'єктності, межі автономності прийняття рішень, а також особливості розподілу цивільно-правової відповідальності між розробниками, власниками, користувачами та самими цифровими системами у разі заподіяння шкоди.

роботі значну увагу приділено аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій. Водночас дослідження виграло б від більш широкого використання практики Суду

Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини щодо захисту цифрових прав, обробки персональних даних, забезпечення права на приватність, свободи вираження поглядів у цифровому середовищі та визначення стандартів відповідальності за порушення прав людини в мережі Інтернет. Залучення відповідної судової практики дозволило б посилити аргументацію окремих висновків дисертації та надати додаткового прикладного значення сформульованим пропозиціям.

підрозділі 3.1 автором проведено порівняльно-правовий аналіз зарубіжних моделей цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій. Водночас дослідження значно виграло б від більш детального висвітлення механізмів практичної імплементації відповідних законодавчих рішень у правових системах окремих держав, зокрема щодо порядку визначення розміру шкоди, доказування цифрових правопорушень та реалізації права на відшкодування збитків. Відповідно, це дозволило б більш повно оцінити можливості адаптації зарубіжного досвіду до української правової системи.

Зазначені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не ставлять під сумнів достовірність і обґрунтованість сформульованих автором наукових положень та висновків й не знижують рівень її наукової новизни, теоретичної значущості та практичної цінності.

Загальний висновок. Дисертація Садковського Сергія Петровича на тему «Особливості цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, у якому отримано нові, важливі, науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення для розвитку цивільного права, інформаційного права та правового забезпечення цифрової трансформації суспільства.

Дисертаційне дослідження Садковського С. П. повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор Садковський Сергій Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту
імені Ігоря Сікорського»,
кандидат юридичних наук

Л. Рудник

Людмила РУДНИК

Підпис Людмили Рудник
"ЗАСВІДЧУЮ"
Вчений секретар унів.

ВХ

Валерія Хомєнко

Сергій Сіренко